

Kapitel II-4

Om relativ kasus og simpelt flertal

- Jf. Grammatikkens § 6.5 er flertal uproblematisk på grønlandsk. Der er ikke rigtigt noget at forstå. Det er bare at lære at bruge det. Til gengæld får de brug for en af de mest komplicerede lydregler i denne lektion, så start hellere med at lære Grammatikkens § 4.2.4 om ø

Gloser

Husk som altid, at den effektive indlæringsrækkefølge starter med at man kan opfatte sproget og først bagefter fortsætter med at man selv producerer sproget. Derfor er det vigtigt, at I læser/lærer de grønlandske ord og indlærer deres betydning (nemlig opfattelsesdelen af processen) før I over Jer i at gå fra dansk til grønlandsk (for det er jo den produktive proces).

Bemærk, at fra og med denne lektion er alle navneord af up-bøjningen markeret med mærket -up på de stammer, der sletter sidste konsonant før relativ og flertal og med +up for de stammer, der altid fastholder sidste konsonant. I glossaret bagest i bogen er oplysningen medtaget på samtlige navneord, så du altid vil kunne finde frem til det korrekte bøjningsmønster for alle de ord, du kender

Gloser

<i>aallar-</i>	at afrejse
<i>atuakkialerineq, +up</i>	litteratur
<i>atuar-</i>	at læse
<i>*eqqaq</i>	et område tæt på/ i nærheden af POSSESSOR
<i>ilinniarnertooq</i>	en student
<i>immiussi-</i>	at optage (lyd og/ eller billede)
<i>inuk, -up</i>	et menneske
<i>*kit - *kitø</i>	et område vest for POSSESSOR
<i>manna/makku</i>	denne/ disse
<i>mittarfik, -up</i>	en lufthavn
<i>oqaluttuarisaaneq, +up</i>	historie (-n) (dvs. læren om fortiden, ikke 'en fortælling')
<i>Pituffik, -up</i>	Thule Air Base
<i>qaammat (qaammatø)</i>	en måned
<i>qanga</i>	hvornår (i spørgsmål om fortiden)
<i>qangali</i>	for længe siden
<i>qatanngut (qatanngutø)</i>	en bror/ søster
<i>sinner-</i>	at repræsentere ham/ at afløse ham
<i>siulleq, -up</i>	den første
<i>taamaammat</i>	derfor
<i>taava</i>	så
<i>tamatta</i>	vi alle

Nye endelser

N{-kka}	navneord i absolut flertal, der "ejes" af 1.person ental: "mine flere"
Vb{+(l)lugu}	verbum i transitiv ledsagemåde med objekt i 3.ental "nogen-ham"
Vb{+(l)lugit}	verbum i transitiv ledsagemåde med objekt i 3.flertal "nogen-dem"
Pronomen{+nani}	flertalspronomen i lokalis: "i disse/ hine/ dem deroppe etc."
Vb{+vai}	verbum i indikativ 3.ental-3.flertal "han-dem"
Vb{+visi}	verbum i intransitiv spørgemåde 2.flertal "I"

Tilhæng

Vb+GIARTUR	at gå hen for at Vb; at Vb mere og mere
N-NNGUAG	en lille (sød) N ¹
Vb-LIR	at begynde at Vb-e
Vb+TUQ	en, der Vb-er
TERMINALIS-KAR	at tage til

Lytte/ forstå/ gentage stykke 4

Uanga Per Rosingimik ateqarpunga. Per ikinngutigivara ukiorpassuarni ikinngutigisi-mallugu. Per ulluni makkunani aallarsimavoq nammineq immiussiartorsinnaanani. Taamaammat uanga Per sinnerlugu oqaluttuarisaanera atuassavara. Piareerpisi?

Hej, Periuna. Tutsiuteqqippunga.

Tika immikkoortumi kingullermi meeqqakka pillugit oqaluttualarpoq. Qatanngutik-kali taanngilai.

Marlunnik qatannguteqarpunga. Tamarmik angutaapput. 67-inik ukiulimmik angajo-qarpunga 45-nillu ukiulimmik nukaqarlunga. Tamatta Jyllandimi inunngorpugut nuka-rali kisimi sulii Jyllandimi najugaqarpoq. Esbjergip eqqaani najugaqarpoq. Angajora qangali Københavnimut nuuppoq. Ukiorpassuarni Københavnip kitaani, Brøndbymi, najugaqarpoq.

Uanga 1968-imi ilinniarnertuunngorpunga. Taava Odensem ut nuuppunga atuakkiale-rinermik ilinnialerlunga.

1970-imili Kalaallit Nunaannukarpunga. Siullermik Nuummukarpunga qaammatinilu sisamaannarni Nuummiillunga. Taava amerikarmiut mittarfiannut, Pituffimmut, Ava-nersuarmukarpunga. Taamani inuit Pituffimmiittut tamarmik angutaapput. Amerikar-miinnaat qallunaallu. Kalaaleqanngilaq.

Om nægtelsen Vb-NNGIT

I de fleste lærebøger i grønlandsk anfører man nægtelsen lige ud ad landevejen så-dan her: -nngilaq.

I den her lærebog gør vi det på en meget mere kompliceret måde. Du skal nemlig læ-re, at nægtelsen er tilhængt Vb-NNGIT og samtidig en regel, der siger at fremsætte-mådens (indikativs) normale {+vu} erstattes af {-la}, når det kommer efter -NNGIT.

Den lange omvej er selvsagt ikke et ønske om at genere dig og din indlæring, men et forsøg på at forebygge en masse problemer lidt senere. Det er nemlig sådan, at i lø-bende, normalt sprog følges nægtelsen kun af indikativ (og dermed af -la-) i ca. 20% af tilfældene. I 80% af forekomsterne er der intet -la-. Du er altså nødt til under alle omstændigheder at kunne holde lyden -la- borte fra betydningen, 'ikke', 4 ud af 5 gange. Her er et par eksempler:

1 ator-NNGIT{+vaat}	atunngilaat	de brugte den ikke
2 ator-NNGIT+GALUAR{+vaat}	atunngikkaluarpaat	de brugte den ellers ikke
3 sulii-NNGIT+NIQ	sulinnginneq	fritid
4 sulii-NNGIT{+Tuṇa}	sulinngitsunga	at jeg ikke arbejdede

Eksemplerne burde illustrere to forhold. For det første, at nægtelsen er -NNGIT og kun -NNGIT, og for det andet, at nægtelsen ikke slutter på et -i- som man kunne forle-des til at tro, når man kun har stiftet bekendtskab med den i indikativ, men på et t, der bare som alle andre konsonanter ændres eller slettes afhængig af konteksten.

1 Lige som N+SUAQ omtalt i kapitel 3 har også N-NNGUAG to forskellige grundformer af-hængig af konteksten. Foran endelser på vokal og visse tilhæng (vigtigst er N-U) er det up-stammen N-NNGUK, der er gældende. I andre stillinger er det p-stammen N-NNGUAG

Om pi-

Vi har allerede flere gange brugt stammen *pi-* i ledsagemåde med forskellige personendelser. Det er nemlig nogle af de allermest benyttede ord på grønlandsk, så der er tale om konstruktion, du skal forstå til bunds.

I kapitel 3 blev den transitive verbalstamme *pi-* oversat som 'at vedrøre det'. Men der er meget mere i *pi-* end denne ene oversættelse. Der findes nemlig to 'dummies' på grønlandsk, der bruges hver gang vi har brug for tilhæng og endelser uden at have brug for de stammer, der normalt sættes på. Den ene dummy er *pi* og den anden *su*. *pi* anvendes som et reelt navneord og som dummy de steder, vi plejer at skrive 'Vb' og *su* anvendes når vi skal stille spørgsmål, der kun vedører indholdet i tilhæng og endelser. Her er en relativt lang række eksempler på brugen af *pi* og *su*.

Først med tilhæng:

<i>pi</i> +GØ{+vaat}	<i>pigivaat</i>	de ejer den
<i>pi</i> -LAAR{+vuna}	<i>pilaarpunga</i>	jeg "intransitiver" lidt, fx 'jeg fik lidt' eller 'jeg gjorde lidt'
<i>pi</i> -LIK	<i>pilik</i>	en, der har/ en velhaver
<i>su</i> -QAR{+vugut}	<i>soqarpugut?</i>	Hvad er det, vi har?
<i>su</i> -LIRI{+vit}	<i>sulerivit?</i>	Hvad beskæftiger du dig med?

Og med endelser:

<i>su</i> {+viuk}	<i>suiuk?</i>	Hvad gjorde du ved den?
<i>su</i> -SSA{+vavut}	<i>sussavavut?</i>	Hvad skal vi med dem?
<i>su</i> {-mut}	<i>sumut</i>	Hvortil?
<i>pi</i> {+(l)luni}	<i>pilluni</i>	idet han "intransitiver" fx 'gørende noget'
<i>pi</i> {+(l)lugu}	<i>pillugu</i>	"transitivende" ham fx 'vedrørende ham'

Om rum og retning på grønlandsk

Danskere har normalt store kvaler med at håndtere retningsforhold og præpositioner som 'under', 'over', 'inde' etc. på grønlandsk.

Det er egentligt ikke så svært, hvis man først fatter, at grønlandsk er et af de sprog i verden, der slet ikke bruger forholdsord, men i stedet opfatter retninger etc. som relationer mellem navneord med rumlige betydninger. Tag fx begreber som 'over' og 'under'. På grønlandsk findes forholdsordene ikke, men vi har til gengæld en række navneord, der betyder 'rummet over noget', 'rummet under noget', rummet uden for noget' etc.

Prøv at forestille dig et bord med en stor papkasse under bordet og en anden stor papkasse oven på bordet. Gulvpapkassen udfylder bordets "underrum" og papkassen på bordpladen udfylder ligeledes bordets "overrum".

Skamlerne, der normalt står UNDER bordet, har vi ikke plads til, så dem lægger vi I gulvpapkassen, og servicet, der normalt står PÅ bordet må ligeledes en tur I papkassen på bordpladen.

Og når vi skal bruge skamler og service, må vi selvfølgelig tage UD AF papkasserne og lægge dem tilbage IND I papkasserne.

I dagens læsestykke traf vi to af disse rumlige navneord, hhv. **kitø* og **eqqaq*. **kitø* betyder 'vestrummet' men har ellers præcis samme logik som papkasserne i eksemplet ovenfor. Brøndby ligger således logisk nok inde i den af Københavns "papkasser", der står vestpå, altså **kitø{-a}{+ni}* ⇒ *Københavnip kitaani*

Og når jeg skulle ud til min bror i Brøndby, måtte jeg altså bevæge mig ind i "vest-papkassen" ved hjælp af terminalis: *Københavnip kitaanut*.

Om relativ kasus og navneordenes flertal

Relativ kasus bruges til to ting på grønlandsk. Den er som nævnt possessors kasus og den er den kasus, som grundledet for et transitivt verbum skal stå i. Så 'min kone' er relativ kasus i 'min kones lejlighed' fordi hun der er possessor, og hun er relativ kasus

i 'min kone elsker mig', fordi hun der er grundledet for det transitive udsagnsord 'at elske nogen.

Relativ kasus dannes i ental af endelsen N{-p} ved p-stammerne og af endelsen N{±up} ved up-stammerne².

Flertal dannes af endelsen N{-t} ved p-stammerne og af endelsen N{±it} ved up-stammerne.

I flertal er der sammenfald mellem relativ kasus og absolut kasus så *angutit* betyder altså både 'mænd' og 'mændenes'.

Detaljer om Vb+GIARTUR

Vb+GIARTUR opfører sig stort set som vi forventer, men afviger dog en smule efter vokaler:

/g/ fusionerer med foranstående /r/ helt ifølge lydreglen, vi lærte i lektion I-5 som i {ilinniar+giartur+vuŋa} *ilinniariartorpunga* 'jeg gik hen for at studere' eller i {atur+giartur+vara} *atoriartorpara* 'jeg bruger den mere og mere'.

/g/ fordobler andre forestående konsonanter iflg. $C_1C_2 \Rightarrow C_2C_2$ og de to /g/-er bliver ustemte som alle lange /v/, lange /l/, lange /g/, og lange /r/ gør det. Du lærte begge disse regler i modul I, så de burde være gammelkendte nu {tutsiutiqqip+giartur+vuŋut} *tutsiuteqqikkiartorpugut* 'vi kom for at lade høre fra os igen' og {ilinniartip+giartur-SSA+vassi} *ilinniartikkiartussavassi* 'jeg kommer og underviser Jer'.

Men efter vokalen /i/ bliver Vb+GIARTUR altid reduceret til /..artur./. Det er derfor {immiussi+GIARTUR+SINNAA+vuq} bliver *immiussiartorsinnaavoq* 'han kunne komme og klare optagelsen'.

To specialiteter

Verbernes flertalsendelse blev ovenfor givet i formen Vb{+(v)vut}. Parantesen (v) betyder, at der altid skal være en dobbeltkonsonant på dette sted. Ved verber, der ender på en konsonant som *nuup-* og *meeraqar-* går det af sig selv (*nuupput* 'de flyttede' og *meeraqarput* 'de har børn'), men ved stammer på vokal må der indsættes en ekstra konsonant. Det er derfor "de er mænd" bliver til *angutaapput* af *aŋutə-U{(v)vut} \Rightarrow *aŋutauvvut.

Du har måske undret dig over, hvorfor der er brugt instrumentalis i sætningen .. *atuakkialerinermik ilinnialerlunga* 'idet jeg begyndte at studere litteratur'. 'litteratur' er jo et objekt (genstandsled), så hvorfor ikke et transitivt verbum med *atuakkialerineq* som objekt på grønlandsk?

Forklaringen ligger et helt andet sted, nemlig i begrebet 'bestemthed'. På dansk kan vi altid se, om et ord er i bestemt form eller ej. 'Jeg studerer litteratur' er ubestemt, medens 'Jeg studerer litteraturen fra den periode' er bestemt. På grønlandsk er bestemthed ikke en selvstændig kategori med egne endelser som på dansk. I stedet er det sådan, at alle direkte objekter for transitive verber er bestemte. Ubestemte objekter derimod udtrykkes ved hjælp af intransitive verber med mik-objekter eller ved hjælp af tilhæng, der bygger "objektet" ind i verbet som N-QAR.

2 Deraf navnene p-stammer og up-stammer.